БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫНАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы.

1925 чылда үндезилеттингеш.

1952 декабрь 5 ПЯТНИЦА № 235 (2666)

ӨРТӨӨ 20 КОП.

Бо хүн — Сталинчы Конституцияның Хүнү.

Тиилээн социализмниң Конституциязының чогаадыкчызы, улустарның баштыңчызы болгаш башкызы улуг Сталинга алдар!

ИОСИФ ВИССАРИОНОВИЧ СТАЛИН

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТУНУҢ ҮНДЕЗИН ХООЙЛУЗУ

Бо хүн совет улус Сталинчы Конституцияның Хүнүн улуг сорук киришкинниг байырлап эрттирип турар.

1936 чылдың декабрь 5-те Советтерниң Бүгү-эвилелдиң VIII Онза съездизи ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бадылаан. Совет күрүнениң Конституциязының чогаадыкчызы, бодунуң ганийлиг баштынчызы улуг Сталинга алдар кылдыр совет кижилер ол конституцияны Сталинчы Конституция деп адааннар.

ССРЭ-ниң Конституциязы болза, тиилээн социализмниң конституциязы. Чуртту индустриализастаарының болгаш көдээ ажыл-агыйны коллективизастаарының талазы-биле Коммунистиг партияның политиказы улус ажыл-агыйының бүгү адырларына социалистиг системаның долу тиилелгезин болгаш дарлакчы аңгыларны узуткаарын хандырган.

Сталинчы Конституция совет хамаатызы бүрүзүнүң ажылдаар, дыштанар, өөренир, назылап кыраанда болгаш ажыл кылып шыдавастаанда дузаламчы алыр улуг эргелерин хандырып берип турар. Оон-биле-кады Сталинчы Конституция бодунуң ниитилел мурнунга хүлээлгезин шынчы күүседип, ниитилелдиң чаагай байдалы дээш ак-сеткилдиг ажылдап, социалистиг өнчүнү камгалап, быжыглаарын, социалистиг Төрээн-чуртун камгалаарын ССРЭ-ниң хамаатыларынга хүлээдип турар.

Бистиң Конституциявыс совет ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң улуг чаагайын болгаш капиталистиг тургузугдан артык күштүүн бадыткап турар. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң чедип алган төөгүлүг тиилелгелерин Сталинчы Конституцияда дүрүмчүткен.

Сталинчы Конституцияны хүлээп алганындан бээр эрткен 16 чылдарның дургузунда бистиң социалистиг Төрээн чуртувус чаагай орукту эрттип, төөгүлүг тиилелгелерни чаалап алган. Дайынның аар-берге шылгалдаларын алдарлыы-биле ажып үнгеш, Совет Эвилели политик, ажыл-агый болгаш культура талазы-биле чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чедип алган. Совет демократияның артык күжү болгаш амыдыралчы боттуу Ада-чурттуң Улуг дайынының-даа, тайбың тургузуушкуннуң-даа чылдарында көскүзүгбиле илереп турар.

Хуу өнчүге болгаш кижини кижи дарлаарынга үндезилээн капиталистиг ниитилелден бистиң совет социалистиг ниитилеливис үндезининден ылгалдыг. Ол ышкаш ССРЭ-ниң Сталинчы Конституциязы дарлакчы, капиталистиг күрүнелерниң конституцияларынга шуут удур.

Буржуаз конституциялар хамаатыларның демократтыг хосталгаларын болгаш эргелерин чарлап турар болза-даа, чүзүн-баазын тайылбырлар болгаш кызыгаарлаашкыннар-биле херек кырында ажылчы чоннарның ылаптыг хосталгаларынга болгаш эргелеринге шуут удурланган, улуска удур, капиталистиг ниитилелди болгаш ажылчы чоннарны маңгыс-капиталистерниң дарлаарын быжыглаарынче угланган.

Буржуаз демократияның улуска удур шынары болгаш буураашкыны Американың Катышкан Штаттарының чижээнден эң тодаргай көстүп турар. АКШ чурттуң иштики амыдралын фашисчыдар, даштыкыда реакциялыг чазактарны ажыы-биле деткиир, өске күрүнелериң болгаш улустарның иштики херектеринге холгаарлап киржип, бүгү делегейге бодунуң тергиидээшкинин чаалап алыр дээш агрессчи эвилелдерни тургузуп, чаа дайынны белеткеп турганындан ам дайынның чорудулгаларын шуут үүлгедип турар апарган. АКШ ам үүгле халдакчы чурт эвес, харын бүгү делегейниң жандармы апарган.

Империалистер чежемейин каржы дошкун оралдажыышкыннарны кылып турза-даа, капитализмниң өлүр хүнү улам чоокшулап турар. Ам бүгү оруктар коммунизмче аппар чоруур.

Бо чылын совет улус Сталинчы Конституцияның хүнүн алдарлыг үеде байырлап эрттирип турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XIX съездизиниң шиитпирлери, съездиниң түннел хуралынга эш И. В. Сталинның төөгүлүг чугаазы болгаш «ССРЭ-де социализмниң экономнуг проблемаларының» дугайында бистиң улуг баштынчывыстың генийлиг чаа чогаалы совет кижилерни сталинчы бешки беш чыл планын чедиишкинниг күүседири дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнче сорук киирип турар.

Коммунистиг ниитилелди тургузуп турар совет улустуң бүгү амыдралы болгаш ажыл-чорудулгазы социалистиг демократизмниң, Сталинчы Конституцияның херелдери-биле чырытынып турар. Совет күрүне тургузуу чурттуң хөй-ниити амыдралынга болгаш күрүнени эргелеп баштаарынга ажылчы чоннарның медерелдиг болгаш идепкейлиг киржилгезинге үндезилетинип турар. Улуг Сталинга баштаткан совет улус чогаадыкчы күш-ажылы-биле Төрээн чуртунуң кайгамчыктыг делгемнеринге тайбың тургузуушкунну калбартып турар.

Совет Эвилелиниң улустары чаңгыс-аай улуг өг-бүлеге катыжып алгаш, чырыткылыг келир үени—коммунистиг ниитилелди тургузуп турарлар. Сталинчы Конституцияның херелиниң адаанга чурттап келген 8 чылдарының иштинде тыва улус улуг орус улустуң болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа улустарының акы-дунма дузаламчызы-биле кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедиг алган. Тыва автономнуг области бүгү чуртка ужур-дузалыг болгаш чурт үлетпүрү хөгжүп турар. Областың социалистиг көдээ ажыл-агыйы, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразы чедиишкинниг сайзырап турар.

Сталинчы Конституция—бүгү делегейниң ажылчы чоннарының тугу-тайбын, демократия болгаш социализм дээш оларның демиселинге дайынчы программазы апарган. Улус демократиязының чурттарының коммунистиг болгаш ажылчын партиялары боттарының чурттарынга социализмни Совет Эвилелиниң улустарының дуржулгазын барымдалап тургузуп турарлар.

Делегейде эң демократтыг конституцияның тугунуң адаа-биле, бодунуң улуг баштынчызы болгаш башкызы улуг Сталинның удуртулгазы-биле совет улус коммунизмниң чаа-чаа тиилелгелеринче бүзүрелдиг бар чоруур.

Бүгү улустуң байырлалынга совет кижилерниң белектери

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ХАРЬКОВ. Ленинский районнуң ажылчы чоннары Сталинчы Конституцияның хүнүнге бүдүрүлгениң чаа-чаа чедиишкиннери-биле ужуражып турар. Металлоштамповка заводунуң, механиктиг заводтуң болгаш бисквит фабриказының коллективтери чыл планын хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайында рапорттааннар. Харьковтуң Краснозаводский районунуң 11 бүдүрүлгелери ол ышкаш чыл программазын күүсеткен. Оларның аразында—үшкү тудуг-монтаж эргелели, идик фабриказы, ыяштан чүве кылыр комбинат, дериг-херекселдер заводу бар. Дериг-херекселдер кылыр заводтуң бүгү ажылчыннары нормазын 150 хуудан эвээш эвес күүседип турарлар.

ЕРЕВАН. Армениянның найсылалының ажылчы чоннары Сталинчы Конституцияның хүнүнге чедиишкиниг ужуражып турар. Ереванның электри чырыткызының арматуразын кылыр заводунуң коллективи чыл планын күүсеткен болгаш бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының бот-үнезин 9,3 хуу чиигеткен. Чыл эгезинден бээр 5 тонна өңнүг металлды камнап алган.

Дүүн, бүгү улустуң байырлалының бүдүүзүнде бичии гидро-хоолайлар заводу, сукно фабриказы болгаш хоорайның өске-даа бүдүрүлгелери чыл планын күүсеткеннер.

БРЯНСК. (Москва-Киевтиң демир оруу). Брянскиниң демир-орукчулары Сталинчы Конституцияның хүнүнге алдар кылдыр стахановчу ээлчегге турушканнар. Бүгү улустуң байырлалынга улуг чедиишкиниг ужуражыр дээш Брянск—II деп паровоз депозунуң машинакчылары ноябрьда аар деңзилиг он-он поездилерни чоруткан болгаш оларныңбиле нормадан ажыр мун-мун тонна чүүктерни сөөрткеннер. Дыка хөй оттулар чүүлдү камнап алганнар.

Демир орук оруунуң ажылчыннары болгаш вагон кылыкчылары күжениишкиниг ажылдааннар. Вагон участогунуң коллективи ноябрьның программазын хуусаа бетинде доозуп, капиталдыг ортумак болгаш чыл септелгезинден он-он вагоннарны пландан ажыр септээннер. Брянск—II депонуң бүгү ажылчыннары нормаларын ажыр күүседип турарлар.

Брянскиниң демир орук белдириниң бүгү ажылдакчылары кышкы графиктi чорудуп эгелээнинге чаа-чаа тиилелгелер-биле ужурашканнар. Ырак баар болгаш хоорай кыдыының пассажирлер сөөртүр поездилерин ноябрь 29-та чаа график өзугаар чоруткан.

РИГА. Риганың портунда «Академик Павлов» деп пароход келген. Ол каш айларның дургузунда ыраккы эштиишкинге чоруп, балык тудар тральщиктерге чугула үүлдерни чедирип берип чораан.

Пароходтуң экипажы сельди деп балыктыг доскаарларны кончуг чалчыглар болуп турда чүдүрүп ап турганнар. Суднонуң бүгү механизмнери соксаал чокка эки ажылдаан.

Сталинчы Конституцияның хүнүнге пароходтуң экипажы бүдүрүлге талазы-биле улуг чедиишкиниг ужуражып, эжиндирилге планын ийи катап ажыр күүседеткен.

(СЭТА).

Чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш

КАНДАЛАКША. Мурманск области Кандалакшаның балыктан консервылар кылыр комбинады он бир айларның программазын күүсеткеш, декабрьның үлүүнге киирер консервыларның баштайгы бөлүүн бүдүрүп үндүрген.

Бүдүрүлгениң коллективи продукция бүдүрүп үндүрүлгезин чыл бүрүде улгаттырып турар. Эрткен чылдың бүгү дургузунда планнаан турганынга бодаарга бо чылдың эрткен үезинде оон чүс-чүс муң хааржак хөй консервыларны бүдүрүп үндүрген.

Бешки беш чыл планын ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, комбинаттың коллективи чыл планын хуусаа бетинде күүседирин, онаалдадан ажыр чуртка хөй хааржак ишти консервыларны бээр деп хүлээнген.

(СЭТА).

Шилчиир Кызыл тукту алган

СТАВРОПОЛЬ. (Куйбышев область). «Куйбышевгидрострой» деп флотилия эжиндириишкинни дооскан болгаш кыжын турар черинче чорупкан. «Кожедуб», «Покрышкин», «Можайский» деп пароходтар кыжын пароходтар турар черже база чорупкан. «Можайскийниң» командазы чоокта чаа социалистиг чарышка чедип алган чедиишкиннери дээш «Куйбышевгидростройнуң» шилчиир Кызыл тугун алган. «Куйбышевгидрострой» деп флотилия эжиндириишкин үезиниң дургузунда үүс-чүс тонна тудуг материалдарын дажыглап, пландан 105 муң тонна хөй тудуг материалын сөөрткен.

(СЭТА).

Он бир айларның плавын күүседеткен

ЛИСИЧАНСК. Ворошиловград областың «Лисичанскуголь» трестизиниң дагжылары Сталинчы Конституцияның хүнүнге чедиишкиниг ужуражыр дээш чарышпышаан, 11 айларның дургузунда хөмүр даш тывыжының планын күүседирин области бир дугаарында хуусаа бетинде дооскан.

Хөмүр дашты пландан ажыр тываның талазы-биле эш И. В. Сталинга чоруткан чагаада алган хүлээлгезин чыл төнчүзүнге чедир ийи дапкыр ажыр күүседирин дагжылар хүлээнген.

(СЭТА).

Чыл онаалдазын күүседеткеннер

АЛМА-АТА. Казахстанның үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чаржып турар.

Бешки беш чылдың ийи чылының онаалдазын аккумулятор заводунуң коллективи хуусаа бетинде күүседеткен. Мында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур 171 хуу чедирген, продукцияның бот-үнезин 3.8 хуу чиигеткен, ийи тонна ажыг ак коргулчунну камнап алган.

Казахстанда Пахта-Аральскийниң хөвек арыглаар заводунуң коллективи хөвек-волокно ажылдап кылырының талазы-биле чыл планын хуусаа бетинде күүседеткен. Эрткен чылга деңнээрге, волокно кылырының бүдүрүкчүлүү 18,4 хуу бедээн.

(СЭТА).

Улуг тудугларга ыяш материалдары

УЛАН-УДЭ. Барун-Тарбагайның ыяш үлетпүр ажыл-агый черинiң коллективи Сталинчы Конституцияның хүнүнге алдар болдурган стахановчу ээлчегге турушпушаан, ыяш белеткелиниң болгаш сөөртүлгезиниң чыл планын хуусаа бетинде күүседеткен. Мун-мун вагон эң эки шынарлыг ыяштарны Кол Туркмен каналдың болгаш «Куйбышевгидростройнуң» тудукчуларынче чоруткан.

* * *

УЛАН-УДЭ. Улан-Удэниң ыяш заводу чылдың бүдүрүлге программазын хуусаа бетинде күүседирибиле Сталинчы Конституцияның хүнүнге ужуражып турар. Бүдүрүлге ам онаалдадан ажыр дыка хөй ыяш материалдарын берген. Пландан ажырган ыяшты Кол Туркмен каналдың тудугжуларынче, Кузбасстың шахтёрларынче, Башкириянның нефтичилеринче чүдүрүп чоруткан.

Он бир айларның дургузунда заводка эрткен чылдагызындан миллион рубль хөй дилген ыяш материалдарын ажылдап кылган.

Чыл төнчүзүнге чедир бүдүрүлге чери чурттуң чаа тудугларынче амдаа үүс-чүс вагон ишти ыяш материалдарын чорудар.

(СЭТА).

Төрээн чуртка улам белен ыяшты бээр дээш

БАБГУБА. (Карел-Фин ССР). Кемь хем-биле чыл бүрүде үүс-чүс муң кубометр ыяшты салдадып турар. Ак далайның чоогунда Кемь хемниң аскында ыяш белеткелиниң Бабгуба биржазы туруп турар. Моон чурттуң янзы-бүрү районнарынче ыяш чоруп турар. Ыяшты чүдүрүп чорударының мурнунда ону ангылап, болбаазырадыр ажылдап кылып турар.

Бабгуба—ыяш белеткелиниң комбинады болуп турар болгаш ыяш ажылдап кылыр механизасчытынган улуг бүдүрүлге болур. Бүдүн ыяшты маңаа янзы-бүрү хемчээлдиг кылдыр дилип турар. Хүн-бүрүде моортан бир-ийи эшелоннар ишти янзы-бүрү продукциялар чоруп турар.

Чаа беш чылда ыяш белеткелиниң комбинаттарының саны дыка көвү дээр. Борбак ыяш чүдүрүп чорудары мырыңай чок болуп, шупту ыяш маңаа белен кылдыр кылдынган турар.

(СЭТА).

Пландан ажыр чигир

ВОРОШИЛОВ. (Примор край). Ыраккы Чөөн-чүкте эң улуг Калинин аттыг чигир кылыр комбинаттың коллективи сезоннуң эгезинден бээр пландан ажыр үш муң центнер чигирни бүдүрүп үндүрген. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге продукция бүдүрүп үндүрүүшкүнү 5 муң центнер хире улгаткан. Бүдүрүлге дүн-хүн дургузунда ажылдаарынче эгелеп кирген. Ол чорук продукция бүдүрүп үндүрүүшкүнүн дыка улгатырган.

Хөй күш кирер ажылдың чорудуушкуннарын механизастаарының талазы-биле улуг ажыл чорутунган. Агрегатче свёкланы дамчыдып бээринде гидравликтиг транспортёрну ажыглап турар.

(СЭТА).

Хуусаа бетинде

НОВОСИБИРСК. Новосибирск областың одалга үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери хөмүр даш тывыжының 11 айларның планын хуусаа бетинде күүседеткен.

Бүдүрүлгелерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улам өзүп, хөмүрнүң бот-үнези чиигеп турар. Эргелелдиң бүгү шахталары ажыктыг ажылдап турар. Чүгле 10 айларның түннелинде пландан ажыр 700 муң рубль ажыг чыылда алдынган.

(СЭТА).

Александр ГОРЮНОВ.

КОММУНИЗМ БОДАРАЛЫ КӨСТҮП ТУРУ

Алыс шыны үүс-чүс чылда мөнге чурттаан
Алдын дептер улус чоннуң эртинези.
Ажылчы чон ооң арнын камныг ажып,
Сталинны алдаржыдып ырлап турар.

Ак-көк дээрде солангылаан хаяа ышкаш,
Аас-кежии дамырак суг хайыыккан дег,
Ыдык, бедик угаан-бодал херелдери
Сталинчы Хоойлуда чайнап турар.

Эрге-шөлээ, ажыл-иш-даа шак ол номда
Эрээн шокар чечектер бооп кыптыгып тур.
Сорук күштү шүлүкчүлер оортан тып ап,
Совет улус ону йөрээп ырлап турар.

Ооң ээзин чүрээвистен мактавышаан,
Онза бедик күзеливис тудуп тур бис.
Алдын дептер улус чоннуң эртинези,
А ыда—коммунизм бодаралы көстүп туру.

Очулдурганнар Б. Чюдюк,
Б. Ондар.

Сталинчы Конституцияның тугунуң адаа-биле

Бо хүн бүгү совет кижилер, а оларнын биле кады Тыва автономнуг областың ажылчы чоннары бүгү улустуң байырлалы — Сталинчы Конституцияның Хүнүн демдеглеп турарлар.

1936 чылдың декабрь 5-те Советтерниң сески Бүгү-эвилел Онза съездизи ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бадылаан, ону совет улус оон чогаадыкчызы, улуг баштынчы болгаш башкы Иосиф Виссарионович Сталинга алдар болдуруп, Сталинчы Конституция деп чоргаарал-биле адап турар.

Сталинчы Конституция болза, кижи төрелгетенниң бүгү төөгүзүнде деннежир чүвези чок эн улуг документ болур. Ол болза, бистиң чуртувуска тиилээн социализмниң Кол хоойлузу, ол совет улустуң Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле тиилеп алган чаалап алыышкыннарын хоойлу ёзугаар быжыглаан. Сталинчы Конституцияның хүлээп алдынган үезин эш Сталин мынчаар айтып чугаалаан: «Бистиң совет ниитилеливис чүнү чедип апканыл дизе, социализмни колдуунда боттандырган, социалистиг тургузугну тургузуп апкан туруп турар, тодаргайлаарга коммунизмниң бир дугаар ийикпе, азы адакы фазазы деп марксистерниң бир янзы адап турар чүүлүн боттандырып апкан туруп турары ол-дур. Ынчангаш бисте коммунизмниң бир дугаар фазазы—социализм колдуунда боттанганы ол-дур». Ол болза, карачаңгыс болгаш тергиндеп турар система болур—ажыл-агыйның социалистиг системазының тиилелгезиниң түннелинде, дарлакчы аңгылар болгаш кижини кижи мөлчүүр чорук узуткатынганда, чаа шимчедикчи күштер болур совет улустуң морал-политиктиг чаңгыс эви, ССРЭ-ниң улустарының эп-найыралы болгаш совет патриотизм калбарганының түннелинде чедип алдынган.

Совет улустуң бүгү делегей ужурдузалыг чаалап алыышкыннарын хоойлу ёзугаар быжыглавышаан, Сталинчы Конституция болза, бистиң чуртувуска чурттап турар улустарның тургузукчу күш-ажылының болгаш угаан-бодалының улам ыңайгы чечектелиишкининиң күчүлүг үндезини болган. Сталинчы Конституцияны амыдырал кырынга боттандырып чорутканы болза, ССРЭ-ниң экономнуг үндезини—ажыл-агыйның социалистиг системазын ниитиниң өнчүзүнде бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниң быжыглаашкынын болгаш хөгжүлдезин хандырып ниитиниң амыдыралының улам ыңайгы демократчыдылгазын чорудуп, ажылчы чоннарның политиктиг медерелин болгаш идепкейин көстүп көрбээни-биле хайныктырган. Социалистиг экономиканың күчүлүг көдүрлүүшкүнү, совет ниитилелдиң чаа шимчедикчи күштери—оон мораль-политиктиг чаңгыс эви болгаш улустарның найыралы, база совет патриотизм быжыгып хөгжээш, совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгелериниң кол үндезини болган.

Ам совет улус Коммунистиг партияның XIX съездизиниң шиитпирлери-биле чепсегленгеш, Сталинчы Конституцияның тугунуң адаа-биле социализмден коммунизмче чоорту шилчилгениң аргазы-биле чаа-чаа тиилелгелерже бүзүрелдин-биле бурунгаарлап, бүгү кижи төрелгетенге орукту айтып турар.

* * *

Сталинчы Конституцияның күчүлүг саңдары бистиң областың экономиказының болгаш культуразының дүрген хөгжүлдезин хайныктырган. Социалистиг нацияларның улуг өг-бүлезинге тыва улустуң сес чыл дургузунда чуртталгазы болза, оон ёзулуг хөгжүлдезиниң, оон чогаадыкчы аргаларының болгаш угаан-бодалының ажытыныышкынының чылдары болган.

Тыва улус Совет Эвилелиниң составынга киреринин мурнунда, улус республиказының үезинде Совет чазактың болгаш Коммунистиг партияның сагыш салыышкынының болгаш дузаламчызының ачызы-биле феодалдыг ниитилелдиң эң аар уржуу болур эрге-шөлээ чок чоруктан болгаш хоозуралдан, база коргунчуг өлүм-чидиҥниң кыжаныындан базым бүрүзүнде-ле хосталып ап турган. Тыва улус Совет чазактан болгаш Коммунистиг партияның чорудуп берип турган тускай эртемниглериниң ачызы-биле бодунуң бижиин тургузуп, күрүнениң болгаш кол нуруузунда араттарның өнчүзү болуп турган экономиказын быжыглап турган. Совет эмчилериниң болгаш башкыларның дузазы-биле чуртка чүс-чүс чылдарда туруп келген карангы бүдүүлүк, бижик билбес чорукту узуткаарының демисели калбарып турган. Совет юристериниң дузазы-биле араттарга эрге-шөлээни берген улустуң күрүнезиниң хоойлузун эң баштай чогаадып кылган.

☆

С. СОНАМ,

КПСС обкомунуң секретары.

☆

Ындыг болза-даа, улус республиказының чылдарында экономика, политика болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкиннери чежемейниң-даа улуг болуп турза, олар социалистиг ниитилелче шилчииринге четчир болуп шыдавайн, чүгле белеткелдиң базаларын организастаарының хевирлери болуп турган.

Совет улустарның улуг өг-бүлезинге киргени тыва улустуң чүс-чүс чылдарда күзел-соруунуң боттаныышкыны болгаш төөгүнүң чаа хөгжүлдезинче оон карачаңгыс шын оруу болган. Шак ол үеден эгелээш Тыванын ёзулуг хөгжүлдези эгелеп, оон экономиказы чечектелип, культуразының көстүп көрбээн өзүлдези эгелээн.

Тыва улус Сталинчы Конституцияның тугунуң адаа-биле чуртталгазының болгаш күш-ажылының сес чыл оюн ажыл-агыйның болгаш культураның бүгү адырларында улуг-улуг чедиишкиннер-биле ужуражып турар. Коммунистиг партияның, улуг баштынчы болгаш төрээн ада Иосиф Виссарионович Сталинның удуртулгазы-биле, улуг орус улус-биле кады ажылдажылгага тывалар боттарының төрээн крайының арнын күштүү-биле чаартып турарлар. Үлетпүр болгаш тудуушкун дүрген темпилер-биле хөгжүп, тыва болгаш орус кижилериниң, өртемденнериниң болгаш ажылчыннарның кады демниг ажылдажылгазы-биле бистиң областың коммунистиг тургузуушкунга чугула херектиг кайгамчык байлактары хөйү-биле ажытынып турар. Күш-ажылчы араттар колхозчу тургузугнуң артык күштүүнге бүзүрээш, оларның колдуу көдээ ажыл-агый артельдеринде кагыжын киргеннер. Колхозчу шөлдерде күчүлүг болгаш хөй санныг техника ажылдап турар. Шөл ажылын механизастаар талазы биле Тыва бо чылын безин чурттуң мурнакчы областарынга четкен.

Улуг хоойлу—Сталинчы Конституцияга үндезилетинген культура революциязы боттанып турар. Бүгү ниитиниң чеди чыл өөредилгезиниң дугайында хоойлу амыдырал кырында чорутунуп турар. Ниити билигленнің школаларында өөреникчиленнің саны өскен, оон өзүлдези 1945 чыл-биле деннээрге үш чартык катап болуп турар. Улус өөредилгезиниң акшаландырыышкыны дөрт катаптан ажыг өскен. Ортумак өөредилге черлериндe хөй санныг тускай эртемниглерни белеткеп турар. Он-он тыва оолдар болгаш кыстар Москванын, Ленинградтың болгаш чурттуң өске-даа культурлуг төптериниң өөредилге черлериндe өөренип турарлар. Улустуң кадык камгалалының акшаландырыышкыны дыка өскен болгаш эмнелге албан черлериниң четкизи калбарган. Сталинчы Конституцияны ёзугаар ажылчы чоннар эмнелгениң халас дузаламчызын ап турарлар.

Беш чылдың дургузунда культура-чырыдыышкын албан черлериниң—культура бажыннарының, клубтарның, библиотекаларның, номчулга бажыннарының саны беш катап, кино үндүрер черлериниң болгаш көжер киноларның саны беш катап өскен. Көшкүн чуртталганың уламындан мурнунда тарамык чораан күш-ажылчы араттар культура-чырыдыышкын албан черлериниң улам өзүп турар четкизин ажыглап алгаш, Сталинчы Конституцияның тывысканы хуралдар болгаш митингилер чыыдырар эргезин боттандырып, социалистиг культураны шингээдип ап турар. Ажылчы чоннарның культуралыг негелдели хемчээл чокка өскен. Төп болгаш область солуннарының чагыдылгазы болгаш садыгаашкыны 1945 чыл-биле деннээрге каш катап көвүдээн, 7 район солуннары үнүп турар; ол-ла үеде чонга номнар садыгаары 11,5 катап өскен, областың ном үндүрер черинин тыва дылга политиктиг, уран-чечен, өөредилге болгаш тускай эртем талазы-биле номнар парлап үндүрери 5 катап чыгыы өскен; район төптерин болгаш колхозчу суурларны радиофикастаары үргүлчүлеп турар.

Улус өөредилгезиниң болгаш культура-чырыдыышкын ажылының, национал уран-чүүлдүң болгаш литератураның хөгжээни-биле эртемниң билиглерин өөренип алырынче, совет социалистиг культураның чедиишкиннерин шингээдиринче ажылчы чоннарның хандыкшылы өзүп турар. Аныяк интеллигенцияның хүрээлеги өзүп, областың экономиказының болгаш бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң перспективаларын өөренир талазы-биле эртем-шинчилел ажылы эгелээн, тыва улустуң төөгүзүн, литературазын болгаш дылын өөренип шинчилээрин чорудуп турар. Чазактың доктаалы-биле Кызылда башкы институту ажытынган. Кандидат минимумун хүлээп алырын дээди өөредилге Министерствозу Тыванын дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институдунга чөпшээрээн. Ол болза, область иштинге эртем кадрларының белеткелин хандырар. Янзы-бүрү черде ажылдап турар хөй-хөй специалистер дээди өөредилге черлеринге болгаш аспирантураға бот-өөредилге-биле боттарының эртем-теориялыг билиглерин бедидип турарлар.

КПСС-тиң XIX съездизиниң директиваларында айтып турар культура-тургузуушкунун улам хөгжүдериниң эрге-ажыктары болза, улус өөредилгезинде четпестерни дүрген узутаарын, культура фронтузунуң бүгү адырларынга ажылды шиитпирлиг-биле экижидерин негеп турар дээрзин айтыры чугула. Культура-чырыдыышкын ажылдары-биле хоорай, көдээниң бүгү ажылчы чоннарын хаара тудары, ол ажылга бүгү интеллигенцияны хандыдары, бисте бар бүгү аргаларны ажыглаары эргежок чугула.

Совет чазактың, Коммунистиг партияның болгаш эш Сталинның бодунуң хүн-бүрү сагыш салыышкынының түннелинде Тыванын ажылчы чоннарының мурнунда угаан-бодалды чаартырының делгем перспективалары ажытынган.

Дүүнгү чаа-ла көшкүн чораан чоннуң сонуургалдары хемчээл чогу-биле өскен болгаш билиниң деннели калбарып байлакшаан. Ол дээрге, Сталинчы Конституцияның амыдыралчы улуг күжүнүң кайгамчыктыг көскү бадыткалдарының бирээзи болуру ылап. Ажылчы чоннарның политиктиг идепкейинин өскенин база ниитилел болгаш күрүне амыдыралынга оларның киржилгезиниң калбарганын үүнүн-даа мурнунда демдеглээри чугула. Областың черчер Советтериниң ажылында 1800 чыгам депутаттар киржип турар.

Сталинчы Конституция ёзугаар, боттарының политиктиг медерелдиин болгаш чогаадыкчы идепкейлиин өстүрүп сайзырадыр дээш областың ажылчыннарының, тараачыннарының болгаш интеллигенциязының катыжып эвилелдешкени хөй-ниити организацияларның хүрээлеги улам-на өзүп турар. Ажылчы чоннар ажылдың кайы-бир участогунда ажыл-херекти экижидер дээш хуралдарга болгаш парлалгага боттарының шүгүмчүлелчи санал-оналдарын берип турарлар.

Совет күрүнени, оон күчү-шыдалын быжыглаар дугайында сагыш салып турар масса чоннуң идепкей сонуургалы янзы-бүрү хевир-биле илергейлетинип турар. Ажылчы чоннуң бүгүле хөй-ниити организациялары боттарының бот-тывынгыр чоруун долу хемчегте илередип шыдаан, шүгүмчүлелчи санал-оналдары-биле албан организацияларның ажылын экижидеринге деткимчени көргүскен турарын чедип алза чогуур.

Күш-ажылды болгаш социалистиг өнчүнү медерелдиг ёзу-биле көөрүнге ажылчы чоннарны кижизидер ажылда, оларның чаа профессияны шингээдип алыышкынында база мурнакчы дуржулга-биле чепсегленнишкининде чедиишкиннерни онзалап демдеглезе чогуур. Колхозчу мурнакчы малчыннарның, тараажыларының, тудугжуларның болгаш механизаторларның бүгү обласка билдингир чедиишкиннери болза, күш-ажылды база хөй-ниитиниң өнчүзүн мурнунда хуу ажылдыг чорааннарның канчаар көрүп турганы ам үндезини-биле өскерилгенин, олар күш-ажылды човуланныг артык үүрге эвес, а алдарның, шылгаралдың болгаш маадырлыг чоруктун херээ кылдыр көрүп турар апарганын, а хөй-ниитиниң байлаан, күрүнениң өнчүзүн өстүрүп, быжыглаарының дугайында сагыш салыышкыны оларның төрээн херээ болу бергенин херечилеп турар.

* * *

Экономикада социалистиг чаартылгадан, амыдыралдың сууржуң хевиринче колхозчуларның шилчээнинден оларның чуртталгазында улуг өскерлиишкиннер болдунган. Амыдыралга чаа, культурлуг мергежил чаңчылдарны. Сталинчы Конституцияда айтып турары социалистиг ниити чуртталганын корумчурумун сагыырын шингээдип ап турар. Бо талазы-биле колхозчуларга бүгү талазы-биле дузалажыры бистиң интеллигенциявыстың, бистиң бүгү ажылдакчыларывыстың хүлээлгези болур. Чүгле колхозчу тургузугнуң ачызы-биле көшкүн амыдралдың аар бергезинден хосталыр аргалыг болуп, амыдыралдың бүгү адырларынга эр кижидер-биле деңгерелиг болган херээженнер дугайында онза сагыш салыр ужурлуг.

Ам чүс-чүс, мун-муң тыва херээженнер ниити тургузукчу күш-ажылче идепкейлиг кирипкеннер. Ынчалзадаа, бүгү колхозчу херээженнерни хөй-ниитиниң болгаш бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазынга идепкейлиг-биле киириштирери, оларның амыдырал-чуртталгазынга шиитпирлиг чаартылганы чедип алыры, оларның культурлуг өзүлдезинге дузалаары чугула. Бо талазы-биле башкыларның, медицина ажылдакчыларының, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының специалистериниң ажыл-чорудулгазынга улуг делгем ажытынган.

* * *

Сталинчы Конституцияның херелиниң чырыынга чурттап келген 8 чылдарында социалистиг чаартылганың чорудулгазы-биле Тыванын ажылчыннарының, колхозчуларының болгаш интеллигентилериниң ортузундан боттарының ажыл-херээниң мастерлери, хөй-хөй мурнакчы кижилер өскен. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунга көргүскен чедиишкиннери дээш 705 кижи орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

Ам үеде, бисте социалистиг чаартылга доостурунда чаптап турар үеде, бистиң сорулгавыс болза, коммунизм тургузуушкунунуң мурнакчы методтарын улам шингээдип алырывыс, эртемге үндезилээш, үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның ажылын организастаарының методтарын өөренип билип алырывыс болур. Оон-биле кады, национализмниң хораны-биле ажылчы чоннарның медерелин хораннаарының аргазы-биле коммунизм тургузуушкунунуң херээнге шаптык ужураштырарын оралдажыр аңгының өжээнниг идегеттериниң артыышкынынга болгаш оларның идеологиязынга удур шиитпирлиг демиселди чорудар ужурлуг бис. Өжээнниг идегеттериниң ол оралдажыышкынынга бистиң дайынчы пропагандавысты болгаш агитациявысты удур тургузар ужурлуг бис. Ажылчы чоннарга совет социалистиг тургузугнуң артык күштүүн, ССРЭ-ниң улустарының найыралының политиказын калбаа-биле тайылбырлаар херек. Ынчангаш Сталинчы Конституцияны пропагандылаары болгаш тайылбырлаары онза ужур-дузалыг болуп турар. Ол пропаганданы бистиң областа, район, колхоз болгаш суму бүрүзүнде экономиканың, политиканың болгаш культура тургузуушкунунуң чижектери-биле холбаштырар херек.

Партияның XIX съездизиниң айытканы коммунистиг тургузуушкунунуң улуг программазы болза, бистиң чуртувустуң улустарының мурнунга канчаар-даа аажок улуг перспективаларны ажыдып турар. Ол программаны боттандырары, социализмден коммунизмче шилчилгениң үүлдерин белеткээри болза, бүгү ажылчы чоннарның бедик медерелдиг болгаш идепкейлиг болурун, бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң сорулгаларын оларның тодаргай билирин негеп турар. Ынчангаш партия, совет болгаш хөй-ниити организациялары болза, партияның XIX съездизиниң айтыышкыннарын ёзугаар ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге идеологтуг ажылдың бүгү аргаларын мобилизастаарын болгаш ажыглаарын чедип алыр хүлээлгелиг.

* * *

Тиилээн социализмниң Сталинчы Конституциязын бадылаанының он алды чыл оюн бистиң Төрээн чуртувус бодунуң чогаадыкчы күштериниң чечектелиишкини-биле ужуражып турар. Бо үениң дургузунда совет улус Коммунистиг партияның, Совет чазактың болгаш бодунуң гениальдыг башкызы эш Сталинның удуртулгазы-биле Ада-чурттуң Улуг дайынынга-даа, тургузукчу тайбың күш-ажылга-даа бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелерни чедип алган. Бистиң Төрээн чуртувус амгызы ышкаш кажан-даа ындыг улуг болгаш күчүлүг, долу амыдыралчы күштерлиг болгаш чогаадыкчы энергиялыг турбаан деп чүвени ам совет улус болгаш бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен көрүп турар.

Бистиң аныяк облазывыстың ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей коммунизм тургузуушкунунуң херээнге—бүгү кижи төрелгетенниң ол чырыткылыг келир үезиниң херээнге боттарының бүгү күштерин болгаш биллин бүрүн шиитпирлии-биле бээрлер.

Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш

☆ ☆ ☆

Чаа беш чылдың областа баштайгы тудуунуң коллективинде

Чаа беш чыл планының бистин областа эң баштайгызы болур септелге-механиктиг заводтуң тудуунда күш-ажылчы көдүрлүүшкүн улам-на күштелип турар. Заводта партия организациязы тудугжуларны ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң дугайында бешки беш чыл планының талазы-биле партияның XIX съездизиниң директиваларын агитаторларны дамчыштыр ажылчыннар коллективинге таныштырган.

Ажылдың темпизин бедидери-биле үш ээлчегни организастаан. Хайныышкынныг ажылдың мурнуку одуруунда коммунистер болгаш комсомолчулар чоруп турарлар. Партия организациязының секретары эш Блохин шалыпчы чолаачыларның бирээзи. Ол чүүк сөөртүлгезинин талазы-биле элээн хөй үнүүшкүннерни кылгылааш, орукка үнмээн хүннеринде ажылчыннар-биле кады кайы бир ээлчегге барып ажылдап туруптар. Ол ышкаш шалыпчы дарган эш Вахромеев бодунуң өөреникчизи эш Маслов-биле кады хүнде нормазын 200 хуу чедир күүсеткеш, база-ла ээлчеглериниң бирээзинге киржип ажылдап турар. Мурнакчы эштериниң үлегери-биле өске-даа контора ажылдакчылары эштер база тудуушкун ажылында киржип турарлар. Чижээлээрге, комсомолчулар санакчы эш Васильева, кассир Гридкина олар болгаш өскелер-даа бүдүрүлгеде боттары-биле киржип ажылдап турарлар.

Заводтуң цехтерин четчелеп дериирингe херектиг чүүлдерни Министерстводан үзүктелиишкин чокка чорудуп берип турар. Новосибирск болгаш Красноярскиден тускай каннар, Москвадан автомашиналар, Комсомольскиден аккумуляторлар, Чкалов, Украина, Арениядан станоктар, өске-даа үлетпүрлүг төптерден хөй-хөй дерилделер кээп турар.

Шак ол нарын техниканы эптеп, таарыштырып тургуспушаан, заводтуң кижилери өзүп турарлар. Эптетинген станоктар дорааннa ажыглалче кирип турар. Бистиң областың МТС-тери болгаш бүдүрүлгелери заводка чамдык элээн нарын септелге кылыгларын ам безин чагып кылдыртып ап турар.

А. ЛЕПЕШКИН.

План дээш демиселдиң түннели

Кызылдың сапог мастерскаязының коллективи Сталинчы Конституцияның хүнүнге уткуштур ноябрьның бүдүрүлге планын ниити продукция талазы-биле 113.5 хуу, бараанныг тала-биле 142 хуу күүсеткен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип, продукцияның бот-үнези үргүлчү чиигеп турар. Моон уламындан коллектив ноябрьда пландан ажыр 108 мун рубльдиң продукциязын кылып үндүрген.

Ажылда чедиишкиннерни быжыглаар, 1952 чылдың сөөлгү айы—декабрьда улам бедик көргүзүглерлиг болуру дээш коллективтиң ажылышчилери чаа, бедиткен хүлээлгелерлиг ажылдап турар.

И. МААДЫР-ООЛ.

Чүс-мунчулар көвүдеп турар

Кызылдың автобазазының коллективи Сталинчы Конституцияның хүнүнге күш-ажылдың чаа бедик көргүзүглери-биле ужуражып турар. Ол чедиишкиннер транспортчулар бодунуң эдилеп турары автомашиналарын, техниканы камныг, шын ажыглап келгининден боттанган. Коллективте ийи чүс-мунчуларның саны көвүдеп турар.

Чолаачы Юрий Зюзин бо чылдың сөөрттүлге планын ноябрьның 25-те 156 хуу күүсеткен, ол ам 1953 чылдың октябрь айының онаалдазында ажылдап турар. Ийи чүс-мунчу Зюзин декабрьның 5-ке белек кылдыр ноябрьның планын 150 хуу күүсеткеш, 875 литр бензинни камнап алган.

Чүс-мунчу Виктор Литвинов базала биче эвес көргүзүглерлиг болуп, чылдың сөөрттүлге планын 131 хуу, а ноябрьның онаалдазын 146 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Иван Поминов бодунуң автомашинаазы-биле 35 мун километрни эрткен, анаа кандыг-даа септелге негетинмейн турар. Поминов Сталинчы Конституцияның хүнүнге уткуштур чыл планын 170 хуу күүсеткен. Ындыг мурнакчылар коллективте хөй.

А. БАТАЛОВ.

Септелге планын ажыр күүсеткен

ТУРАН. (Телефон-биле). Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң механизаторлары бүгү улустуң байырлалы—декабрьның 5-ке алдар кылдыр ноябрьның септелге планын ажыр күүсеткен.

Совхозтуң Сайкутин эргелекчилээн трактор паркында ажылдаарын га таарымчалыг байдал тургустунган. Сталинчы Конституцияның хүнүнге күш-ажылчы белек кылдыр механизаторлар 2 тракторларны болгаш тракторнуң 3 андазыннарын септеп кылган.

Механизаторларда ажыл онаалдаларын эки шынарлыг үргүлчү ажыр күүседип турар Ветеринов, Биче-оол ышкаш мурнакчылар хөй.

М. КАВАА-САРЫГ.

Амыдырал улам чаагайжып турар

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Совет улустуң чаалап алган аас-кежиин, чаагай чуртталга амыдыралын чырыдып турар Сталинчы Конституцияның хүнүнге Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннары биче эвес чедиишкиннерлиг ужуражып турар.

Коммунистиг партияның, совет чазактың сталинчы сагыш салыышкынының түннелинде чаа-чаа колхозчу суурлар калбарып турар. Сөөлгү дөрт чылдарның иштинде районнуң чурттакчы чонунуң 40 ажыг хуузу сууржаан. Ол кыска үениң дургузунда чуртталганың 580 чаа бажыннары, культураның 10, бүдүрүлгениң 60 тудуглары ажыглалда кирген.

Районнуң мурнакчы тудугжуларының чоокта чаа болган чөвүлел хуралындан Сталинчы Конституцияның бадылатынган айы—декабрьны тудугнуң шалыпчы айы кылдыр чарлаан. Келир чылдың тудугларынга ыяш белеткээрин дооспушаан бо айда 77 чуртталга, 2 культура, 9 бүдүрүлге тудугларын кылыры дээш ажыл-ишчи демисел районнуң бүгү девискээринде калбарып, турар.

А. ДАВАА.

Колхозчу аңчыларның салыышкыны

ТООРА-ХЕМ. (Телефон-биле). Бүгү улустуң байырлалы Сталинчы Конституцияның хүнүнге уткуштур Тожу районнуң аңчылары күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Декабрьның 1-ге чедир районнуң белеткел неринге киргеи диин 58.2 мун ажып турар. Ол ышкаш киш киреринин планын район 67 хуу күүсеткен.

Бо талазы-биле «Май бири» колхозтуң бригадазы ай хире-ле үениң иштинде 269.4 мун рубльдиң, «Совет Тыва» колхозтуң аңчылары 157.7 мун рубльдиң орулгазын киирген.

Аныяк кыс Астынмай баштайгы ээлчег-биле 13 киш, 110 диин болгаш 1 чекпе олчалыг келген. Шак ындыг мурнакчылар районда хөй илереп турар.

Т. ЧАТ.

☆ ☆ ☆

Тере-Хөл районда «Большевик» колхозтуң кежигүнү Сенгинин хары ам 49. Назыны улгатса-даа оон ажыл-ишке ынакшылдыг дуржулгазы колхозчуларны күш-ажылче улам сорук киирип турар.

Ноябрьның 16-га чедир 25 хонукта аңнааш 14 киш, 130 диин өлүрген. Ол болза, бодунуң колхозунга 5 мун ажыг рубльдиң орулгазын киирген болур.

Дуржулгалыг аңчының бодунуң өөрүшкүлүг сеткилин илередипишаан, сорулгазын демдеглеп чугаалааны болза:

— Бо чылдың сезон үезинде 8 мун ажыг рубльдиң өлүүн киирер мен.

Колхозчу Сенгинин сөзү оон ажыл-ижинден карышпас. Төрээн чурттунуң мурнунга берген сөзүн эрес аңчы ээлеп шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

А. ДОРЖУ.

Совет кижилерниң улуг чоргааралы

ССРЭ-ниң хамаатылары ажылдаар эргелиг, тодаргайлаарга оларның күш-ажылын ооң санын болгаш шынарын барымдаалап төлээр, быжыктырып хандырган ажылды алыр эргелиг.

ССРЭ-ниң хамаатылары дыштаныр эргелиг.

ССРЭ-ниң хамаатылары кырый бергеш, база аарыгга болгаш ажыл кыла албас чорукка таварышкаш, эттиң хандырылгазын алыр эргелиг.

ССРЭ-ниң хамаатылары өөренир эргелиг.

ССРЭ-ниң хамаатыларының, национальы болгаш расазы ылгал чокка ажыл-агыйның, күрүненің, культураның болгаш хөй-ниитиниң политиктиг амыдыралының бүгү адырларынга дең эргелиг болуру чөрчүп болбас быжыг хоойлу болур.

(ССРЭ ниң Конституциязының чүүлдериндеи).

Улуг эргелер

«Совет эрге-чагырга ажыл чокталыр чорукту узуткап, күш-ажылга эргени, дыштаныр эргени, өөренир эргени херек кырынга чорудуп, ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның материалдыг чаагай болгаш культуралыг байдалын хандырган» деп эш Сталин чугаалаан.

ССРЭ-ниң Конституциязын ёзугаар совет хамаатылар күш-ажылга эргелиг, тодаргайлаарга санын болгаш шынарын барымдалаан төлевирлиг болгаш магадыладыг ажылды алыр эргелиг. Ажылдаар эрге болза, совет улустуң улуг чаалап алыышкыны болур. Ол эргени бисте күгле чарлап каан эвес, харын ону ажыл-агыйның социалистиг организациязы-биле, совет ниитилелдиң бүдүрүкчү күштериниң чайгылыш чок өзүлдези-биле, ажыл-агый кризистери болгаш ажыл чокталыр чорукту узуткааны-биле херек кырынга хандырып турар.

Бисте күш-ажыл күгле хостуг эвес, харын база алдарның, шылгаралдың болгаш маадырлыг чорук-туң херээ, бүгү улустуң чаагай чурталгазын хандырарының кол күүлү болу берген.

Сталинчы Конституция совет хамаатыларынга ажылдаар эргени хандырбышаан, дыштаныр эргени база тыпсып турар. Дыштаныр эргени ажылчыннарга болгаш албан хаакчыттарга сес шактыг ажыл хүнүн доктаатканы-биле, чамдык бүдүрүлгелерге ажыл хүнүн чеди, алды, харын-даа дөрт чедир кызырганы-биле ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыттарга ажыл төлевирин хевээр артырбышаан чыл бүрүде шөлээ бээрин доктаатканы-биле, ажылчы чоннарга санаторийлерниң, курорттарның, дыштанылга бажыннарының, клубтарның четкизин калбартканы-биле хандырып турар.

Бистиң чуртувуста — 127 муң ажыг культура ордулары, бажыннары, клубтар, кызыл булуңнар бүдүрүлге, албан, өөредилге черлеринде, колхозтарда, совхозтарда ажылдап турар.

Эш Сталинның чугаалааны-биле алырга бүгү капиталдардан эң үнелиг капитал кижи болуп турар күгле социализм чуртунда дыштаныр эргени ёзулуг боттандырып турар.

Совет хамаатылары кырааңда база аарааңда, күш-ажыл кылып шыдавас апарганда материалдыг хандырылга алыр эргени хамаатыларга тывысканын бистиң чуртувуста дүрүмчүткен. Ол эргени күрүненің күсели-биле ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыттарның социал страхованиезинің калбак хөгжүлдези-биле, ажылчыннарга халас эмнелге дузаламчызы-биле, санаторийлерни, курорттарны калбартканы-биле хандырып турар. Көдээ ажыл-агый Уставын ёзугаар кырганнарга, аарааннарга өскүстерге болгаш өскелерге-даа тыпсыр тускай фондуларны колхоз тускайлап үндүрүп турар.

Күрүненің социал страхованиезинің бюджеди дайын сөөлүндеги беш чылда 80,1 миллиард рубль, эрткен 1951 чылда 21,1 миллиард рубль болган.

Социализмниң улуг чаалап алыышкыны болза, хамаатыларга өөренир эргени калбаа-биле тывысканы болур. Ол эрге болза, бүгү-ниитиниң ыяавыла эге өөредилгези-биле, чеди чыл өөредилгезин халас болдурганы-биле, дээди өөредилге черлеринде тергиин эки өөренип турарларга күрүне стипендиязының системазы-биле, школаларга төрээн дылынга өөренири-биле, заводтарда, совхозтарда, МТС-терде, колхозтарда ажылчы чоннарның бүдүрүлге, техниктиг болгаш агрозоотехника өөредилгезин халас чорудуп турары-биле хандырып турар.

Партия болгаш чазак эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинге улуг кичээнгейни салып турар. Чүгле дайын сөөлүндеги беш чыл планының дургузунда школаларга, техникумнарга болгаш өске-даа ортумак өөредилге черлеринге өөреникчилериң саны 8 миллион өскен ийикпе 1950 чылдың төнчүзүнде 37 миллион четкен.

Улус өөредилгезинге чарылга ССРЭ-де чүгле 1950 чылда безин 59 миллион рубль азы күрүне бюджединиң 13 хуузу болган.

ССРЭ-ниң Конституциязын ёзугаар совет хоойлулар хамаатыларның бот өнчүзүнүң эргезин бүгү хемчег-биле камгалап турар болгаш аңаа халдаанларга шынгыы яла көргүзерин айтып турар.

Бистиң чуртувуста хамаатыларның дең эргезин тодаргайлаарга кандыг-даа айтырыгларга оларның эр, херээженин, национальын барымдалавазын Сталинчы Конституцияда дүрүмчүткен. Сонгуур болгаш сонгудар эргени ССРЭ-де бүгү-ниити, дең, дорт сонгулда эргелерин барымдаалап чорудуп турар.

ССРЭ-ниң Конституциязы болза, совет кижилериң политиктиг эргелерин болгаш хосталгаларын дүрүмчүткен. Сөстүч, парлалганың, хуралдарының, митингилериниң, ыскаалдарның хосталгазы, хөй-ниити организацияларынга катыжар эрге бистиң чуртувуста ышкаш делегейде кайда-даа чок.

Совет кижилер боттарының улуг эргелеринге чоргаарланып турарлар. Ол чоргаарал болза, совет кижилерни коммунизм тургузуушкуну дээш демиселче сорук киирип турар.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН СӨСТЕР

Совет күрүненің ачызында

Сталинчы Конституция совет хамаатыларынга улуг эргелерни тывыскан. Ооң иштинде сонгуур болгаш сонгудар эрге бистиң улузувустуң улуг чаалап алыышкыны. Ол чаагай эргени эдилээр аас-кежик бөдүүн колхозчу менээ база таварышкан. 1950 чылда Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг суму Советиниң депутадынга сонгутурган мен. Мындыг аас-кежик күгле совет эрге-чагырганың ачызында чедип алдынар.

Депутатка сонгудар чорук болза, кижиге улуг хүлээлгени онаап турар. Сонгукчуларның идегелин шынзыктырар, улуска бараан болуру—алдарлыг чаагай хүлээлге. Ынчангаш колхоз бүдүрүлгезинге-даа, хөй-ниитиниң ажылынга-даа ол медерел мени сорук киирип турар.

Колхозтуң күрүнеге тараа, эьт, дүк дужаар ажылын эргелеп тургаш, бо чылын ол күүлдериниң планнарын долдур болгаш ажыр күүседиринге киришкен мен.

Бисте күш-ажыл чаагай чурталганың үндезини. Кым-на хөй ажылдаар болдур, ол күрүнезинге-даа хөйнү бээр, боду-даа эки чурттаар. 1951 чылдан бээр, 2 өрээлдиг бажында чурттап эгеледим, ийи оглум, ийи уруум школада өөренип турар. Бо чылдың баштайгы чартыында 321 трудоденьнерни ажылдап ап, чарттык тонна тарааны авансыга алдым. Бир дуңмам башкылап, база бирээзи комбайнёрлап, херээжен дуңмам колхозчу болуп ажылдап турар. Шаанда карангы бүдүүлүк, ядыы түренги, көшкүн чораан араттар, ам өөренип, хостуу-биле ажылдап, сууржуң чурттаар аас-кежикти Ленин—Сталинның партиязының, совет чазактың ачызында чедип алган.

Сталинчы үеде хостуг, чаагай, аас-кежиктиг чурттап, коммунизм тургузукчузу болуп турары—совет кижилериң улуг чоргааралы болур.

Бо чоргааралдыг чурталга дээш, бо хүн—дүүнгүзүнден артык, даарта—бо хүнден артык күжениишкиниг ажыл кижиниң сеткил сагыжын сергедип турар.

М. КӨШКЕНДЕЙ,
Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг суму Советиниң депутады.

Аас-кежиктиг колхозчу амыдырал

Сталинчы Конституцияның чырык херелиниң ачызында бай-шыдалгыр апарган мен. 1948 чылда Эрзин районга «Чаа-орук» деп колхоз организастатыкган. Ынчаарда чаа колхозтуң кежигүнү болуп киргеш, колхозчу чылгы мал ажылынга кирдим. Чаа колхозчу амыдыралга чурттап тура, ниитиниң малын өстүрер дээш бүгү күжүмнү, арга мергежилимни могаг чокка салып келдим.

1950 чылда 110 беден 104 кулунну, 1951 чылда 154 беден 154 кулунну ниитиниң чылгы малынга немештир өстүрдүм. Ам бо чылын 200 беден 200 кулунну менди ап, дорук-туруп турар мен.

Төрээн колхозум мээң күш-ажылымны үнелеп көргеш, менээ чаңгыс-аай хевирлиг чаа бажыңны тудуп берген. Мээң амыдыралым ам мурнукузундан өске апарган: чырык, чылыг чаа бажында чурттап, бодум солун, дептерни номчуп, үш уруум чеди чыл школазында өөренип турар. Ооң-биле кады материалдыг амыдыралым база өскерилген. Бо чылдың ноябрьга чедир 1100 күш-хүнү ажылдааш, баштайгы авансыга 1 тонна тарааны алган мен.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый Министерствозундан мени «Көдээ ажыл-агыйның шылгаракчызы» деп демдек-биле шаңнаан. Ам мени 1953 чылда болур Бүгү-эвилелдиң кедээ ажыл-агый делгелгезинге киржир кандидатурага депшидип турар.

Бо бүгү болза, Сталинчы Конституцияның ачызы-дыр. Биске шак мындыг өөрүшкүлүг аас-кежикти эккеп берген Совет чазакка. Коммунистиг партияга, Сталинчы Конституцияның чогаадыкчызы улуг башкы Сталинга өөрүп четиргенимни чүрээмниң ханызындан илеретпишаан, моон сонгаар төрээн колхозумнуң чылгы малының баш санын көвүдедир, ооң шынарын сайзырадыр дээш могаг-шылаг чокка ажылдаар мен.

ДАМБА КАШКА,
Эрзин районда «Чаа орук» колхозтуң улуг чылгычызы.

Сталинчы Конституцияның шаңналы

Бир кыжын бистиң аалывыска солуннар болгаш номнар доглаан бүрүлер дег улаштыр кээп турар апарган. Ынчалзажок, ында чүгү бижээнин номчуптар кижи бисте чок турганын утпаан мен.

Удатпаанда бижик бөлгүмү тургустунган. Қырганнар, аныяктар база бичии оолдар кежээниң-не бир өгге чыглып кээп, Санданның баштаргазы-биле чаа бижикти өөренип кирипкен. Мен үжүглеп вомчааннарны көрүп тургаш, чоорту парламал сөстерни солундан номчуп эгеледим. Ооң соонда «Ленинград—революцияның кавайы» деп, башкының саазынга бижээн дөмаан номчуптарымга, кырган-ачам өөрүп турган.

— Бистиң угувустан кым-даа бижик билбес чораан. А сен номчуптар кылдыр кажан өөренип алдың?! Өөредилгени соксатпайн, уламчылаар херек.

Чаагай күс-даа дүштү.

— Оглум! Чаа школа бо-дур! Сен дег оолдар чыглып турлар, көрбес сен бе? Эртемниг кижилер чонгадаа, чуртка-даа дуза кадар. Өөрүнден чыдып калбайн өөрен,— деп кырган-ачамның мени өөредилгениң оруунче үдеп турганын болган чокла сактып кээр мен.

Ажылдың, чүткүлдүң, өөредилгениң чылдары караннадып эрткиледи.

Бо чылын часкы шылгалда соонда студентилериниң чаңчыл болган кежээзинге эш Дмитро-биле ужуражы берген мен. Ол дээрге, мээң чаңгыс общежитиеге кады чурттап, орус дылдың фонетиказын өөренип тургаш, танышкан өңнүүм-дүр.

Бо байырлалдың үезинде силериниң-биле кады Ленинград университедин дооскаш, чаңгыс үн болгаш сеткил-биле чугаалажып орарым аас-кежии-дир—дээш, ол уламчылады.—Бистиң-биле кожа Грециядa тайбың дээш, хосталга дээш демисешкен патриоттарны бажыңнап, шаажылап турар. Қаржы хоойлуындыг-дыр. А бисти Қызыл Шериг фашистиг дарлалдан хостаан соонда, төрээн Албанияга эртем, үлетпүр, культураның хөгжүлдези шапкыны-биле сайзыраан. Совет Эвилелиниң акы-дуңма дузаламчызы бо-дур!

Ам мен Қызылдың педучилищезинде тыва дылды, төрээн литератураны башкылап турар мен. Аныяк салгакчыларны коммунистиг партияга, Төрээн чуртка бердинген, эртемниг, культурлуг патриоттар кылдыр кижизидер улуг болгаш чаагай херекке киржип турарым — Сталинчы Конституцияның менээ берген шаңналы-дыр.

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
педучилищеде башкы.

Совет иелер дугайында сагыш салыышкын

Совет эрге-чагырга, Сталинчы Конституция менээ болгаш мен ышкаш бүгү совет херээженнерге чүнү берген дугайын бо хүн, байырлалдың хүнү—Сталинчы Конституцияның хүнүнде чугаалаары менээ күзенчиг-дир. Он ургуларны кижизиткен хөй ургуларлыг ие мен партияның, чазактың болгаш бистиң Дээди Хоойлувустуң чогаадыкчызы Улуг Сталинның хүн-бүрүде сагыш салыышкыны-биле бүргеткенимни медереп билип турар мен.

Өөренир болгаш ажылдаар дээди эргелерни берген Сталинчы Конституцияның ачызында мээң ургуларым тускай эртемнерни болгаш эртем билиглерни чедип ап турар. Оолдарым, Иван чолаачылап, Михаил токарьлап, Алексей харылзаачылап ажылдап турар. Ургуларым, Таисья Қызылдың башкы училищезиниң сөөлгү курзунда, Полина 10 класста болгаш өскелери 5,6,7 класстарда өөренип турарлар.

Бодум совет эрге-чагырганың чылдарында бижик билиглиг болуп, ам солуннарны болгаш журналдарны хостуу-биле номчуп турар мен. Мен ышкаш бөдүүн херээжен кижи хаанныг тургузугнуң үезинде бүрүн эргелиг кижи болуп, кандыг-даа дарлал болгаш качыгдал чок бо ышкаш хостуг чурттаар деп чүвени бодаппаа чорбаан. Ол үени сактып келиргe, капиталистиг ёзу тургузугну кижиниң көөр хөөн чок чоруу хайнытын келир-дир.

Партияның болгаш чазактың ол улуг сагыш салыышкынынга харыы кылдыр ниитиге ажыктыг күш-ажылга улуг күзелдиим-биле киржип турар мен. Назылап кыраан болзумза-даа, өөреникчи ургуларымны эдертип алгаш бо күзүн бистиң районнуң Калинин аттыг колхозтуң тараа ажаап алыышкынынга ажылдап чораан мен.

Өг-бүлем, ургуларым хөй-даа болза, бүгү-ле чугула күүлдер-биле бүрүн хандыртынган, бай амыдыралдыг чурттап орар мен. Мындыг чаагай амыдырал дугайында улуг башкы Сталинга чүректиң ханызындан өөрүп четиргенимни илеретим.

М. ЩЕРБИНИНА,
Танды районда маадыр ие.

Эртемче делгем орук

Социализм тиилээн чурттуң үндезин хоойлузу—Сталинчы Конституцияның алдын херелдери тыва улуска аас-кежикче делгем орукту чырыдып ажыткан.

Үш он чылдарның мурнунда эрге-медел чок, үжүк бижик билбес чораан тывалар ам башкылар, эмчилер, трактористер, ужудукчулар, артистер, чурукчулар, агрономнар, зоотехниктер, чолаачылар, механиктер апаргылаан, күрүненің ажыл-агый, политиктиг бүгү-ле херектерин шиитпирлежип турарлар.

Қызылга онгу классты «бышкан билигниң аттестады-биле» дооскаш, областың эң ыраккы булуңу—Мөңгүн-Тайга районга беш чылдың дургузунда биче-чаштарны өөредип, башкылап ажылдадым.

Бистиң чуртувуста эртемче орук бүгүдеге ажык—суурларда, колхозтарда, хоорайларда кайда-даа өөредилге, билиг дээш биче-чаштардан эгелээш, кырганнарга чедир изиг чүткүл хайнып турар. Эртемнериниң хаяаланчак бедиинче олар моон сонгаар-даа соксаал чокка чүткүүрлер.

Миллион-миллион совет аныяктар-биле бир дөмей аас-кежиктиг тыва оолдар, кыстар бистиң ынак Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү хоорайларының дээди өөредилге черлеринде өөренип, мурнакчы совет эртемниң эртинезин чедиишкиниг шиңгээдип турарлар.

Тывага бо чылын баштайгы дээди өөредилге чери—Қызылда күрүненің башкы институдун ажыткан чорук, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, улуг башкы Сталинның аданың сагыш салыышкынының ачызы-дыр. Бирги башкы институду—бешки беш чылдың биске эккелген белээ ол!

Мен бо институттуң дыл болгаш литература факультединиң тыва салбырының студентизи мен. Өөренирге солун-даа-дыр, сактырга чаа-чаа чүүлдер улай-улай немежип-ла турган ышкаш.

Институтта областың районнарының барык шуптузундан студентилер келгилээн болгаш ында ёзулуг найралдыг коллектив кижизитинип турар.

Моортан орус болгаш тыва дылдарны, литератураны, физика-математиканың бедик билиглиг, дуржулгалыг башкылары чыл-чылда доозуп үнери чугаажок.

Ада башкы Сталинның ачызында ажылдап, өөренип, хөглеп, дыштанып, чурттап чор бис.

К. КОНГА,
Қызылда күрүненің башкы институдунуң студентизи.

ССРЭ-ниң хамаатыы бүрүзү Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Конституциязын сагыыр, хоойлуларны күүседир, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыр, хөй-ниитиниң хүлээлгезинге ак-сеткилдиг болур социалистиг ниити чуртталганың чурумун хүндүлээр хүлээлгелиг.

ССРЭ-ниң хамаатыы бүрүзү болза, совет тургузугнуң ыдыктыг болгаш дээп халдап болбас үндезини болур, төрээн чурттуң бай болгаш күчүлүг турарының үндезини болур, бүгү ажылчы чоннарның бай-шыдамык болгаш күльтуралыг амыдыралының үндезини болур ниитиниң социалистиг өнчүзүн камнаар болгаш быжыглаар хүлээлгелиг.

Ада-чуртун камгалаар чорук ССРЭ-ниң хамаатыы бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болур.

(ССРЭ-ниң Конституциязының чүүлдериндеи).

Алдарлыг хүлээлгелер

Сталинчы Конституция совет кижилерге улуг эргелерни болгаш хосталгаларны быжыглавышаан, оларның хүлээлгелерин база тодаргайлап турар. Күрүненің мурнунга хүлээлгелерин шынчы болгаш ак-сеткилдиг күүседир—бүгү совет ниитилелдиң өзүлдезин болгаш чаагай чоруун хандыраар.

Ниитилелдиң эрге-ажыктарының дугайында, күрүненің эрге-ажыктарының дугайында сагыш салыры болза, совет кижиниң онзагай мөзү-шынарларының бирээзи болу берген.

Совет хамаатыларының ыдыктыг хүлээлгези болза, ССРЭ-ниң Конституциязын ылап сагыыры болур. Ол Конституцияга үндезилетинген болгаш совет улустуң күзел соруун илередип, дайзыннар-биле демисежирде чидиг чепсек болур хоойлуларны ылап эдерип күүседири база-ла хамаатыларның хүлээлгези.

Күш-ажыл болза, «ажыл кылбас кижи чем чиивес» деп принципти ёзугаар ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарлыг херээ болур. Сталинчы Конституция болза, күш-ажылга медерелдиг болурун, күш-ажылдың сагылга-чурумуң сагыырын совет хамаатыларынга хүлээдип турар.

Күш-ажыл социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинге бирги чергениң болгаш кол чүүл болур. Күш-ажылдың медерелдиг, социалистиг сагылга-чуруму чокка коммунистиг ниитилелди тургузуп шыдавас деп Ленин болгаш Сталин өөредип келген болгаш өөредип турар.

Күш-ажылды медерелдиг, коммунистиг ёзу-биле көөр чорук—совет кижиниң онзагай мөзүзү болур. Күш-ажылга шынчы, ак-сеткилдиг кижилерни коммунистиг партия болгаш Совет күрүне бүгү хемчег-биле үнелеп турар. 1945 чылдан 1949 чылдар аразында безин 510 муң кижи ССРЭ-ниң орденнери-биле болгаш медальдары-биле шаңнатканы, 4800 мурнакчылар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты алганы, 2540 кижилериниң Сталинчы шаңналдарның лауреаттары болганы болза, бисте күш-ажылды канчаар хүндүлеп, үнелеп турарын херечилеп турар.

Хөй-ниити хүлээлгеге ак-сеткилдиг болурун, социалистиг ниити чуртталганың корум-чурумун хүндүлээрин хамаатыларга ССРЭ-ниң Конституциязы хүлээдип турар. Хөй-ниити хүлээлгеге ак-сеткилдиг болуру дээрге, хамааты бүрүзү бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга ниитилелдиң, күрүненің эрге-ажыктарын хуунуң эрге-ажыктарындан бедик кылдыр көөрү ол. Социалистиг ниити чуртталганы хамааты бүрүзүнүң сагыыры дээрге, бистиң чуртувуста турустунган ниитилел корум-чурумунуң үндезинин быжыглаары, хамаатыларның күш-ажылын, дең эргезин хүндүлээри, эштелге, найырал ёзузун каяадаа кандыг-даа үеде барымдалаары, хожудап каап турарларга дузалаары болгаш оон-даа өскелер болур.

Социалистиг өнчүнү хайыралаары болгаш быжыглаары—совет хамаатыларының эң чугула хүлээлгелериниң бирээзи. Социалистиг өнчү—күрүненің болгаш колхоз-кооперативтиң өнчүзү—совет тургузугнуң экономнуг үндезини болур. Ол болза, бистиң Төрээн чуртувустуң байлакшылының болгаш күчүзүнүң үнер дөзү ол.

Социалистиг өнчү ыдыктыг болгаш аңаа халдап болбазын ССРЭ-ниң Конституциязында чарлавышаан, ниитиниң социалистиг өнчүзүнге кым-на халдаар болдур, ол кижи улустуң дайзыны болур деп чугаалап турар.

Социалистиг өнчүнү оорлардан, самчыгдакчылардан камгалаары, ону быжыглап өстүрери, ниитиниң хөренгизин шын ажыглаарын болгаш хуваарын контрольдап хайгааараары, камналганың чурумуу сагыыры совет кижилериниң конститусчу хүлээлгези болур.

Социалистиг Төрээн чуртун камгалаары болгаш шериг албанын эрттирери совет хамаатыларының ыдыктыг болгаш хүндүлүг хүлээлгези болур. Совет кижилер боттарының бо хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип келген болгаш күүседип турар.

Совет улус тургузукчу тайбың күш-ажылды кылып тура-ла, бодунуң ол хүлээлгезин үргүлчү сагынмышаан, Төрээн чуртунуң күчү шыдалын быжыглаар дугайында улуг сагыш салып, быжыг болгаш үр тайбынны күзеп, бүгү ажыл-чорудулгазын саче угландырып турар.

Совет кижилер мындыг чаагай хүлээлгелерлиг болганынга чоргаарланмышаан, Совет чазактың Коммунистиг партиязы, улуг Сталинны долгандыр улам-на сырый катышкан.

Редакцияга чагаалар

Библиотеканы ажыглалга киирер

Барыын-Хемчик партия райкомунуң библиотеказы районнуң культура бажыңының бир өрээлинде турар. Мурнунда чылдарда ол библиотека чүгээр ажылдап келген. Чоокку үеге чедир ооң эргелекчизинге эш Тамлың-оол ажылдап турган. Лекторларның, агитаторларның болгаш пропагандистерниң семинарлары аңаа эрттип тургулаан. Партия чырыдыышкынының четкизиниң дыңнакчыларының өөредилгезинге дузаламчыны библиотека багай эвес көргүзүп келген.

Ажыл улам экижээн турар ужурлуг. Ынчаарга, бо библиотеканың ажылы амгы үеде шуут соксаан. Библиотеканың эргелекчизи өске районче ажылдап чоруткан. Ооң эргелекчизи ам чок. Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Мижит-Торжу библиотеканың от салыр демир печказын өннүүнге берипкен. Библиотеканы шуут шоочалап клан.

Амгы үеде библиотеканың ажылдаарын партия чырыдыышкынының дыңнакчылары күзеп турар. Хүн-бүрүде-ле 10—15 хире кижи библиотеканың эжиинге келгеш, ооң шоочалыг турбушаан турарынга-ла таваржып турар.

Партия райкому бодунуң библиотеказының ажылын экижидериниң чугулазын билип турза-даа, херек кырында боттуг ажыл кылбайн турары канчап-даа таарышпас. Чоокта чаа райкомнуң бюрозу библиотека тургузар чаа бажыңның тудуун дүрген доозарын, ноябрь 25-те ажыглалга киирерин шиитпирлээн. Ол күзел боттанмаан. Бажыңның соңгалары болгаш эжии кылдынмаан.

Библиотеканы ам ниитиниң ажыглалынга киирер өйү келген.

С. АЛЕЕТ.

Кино механиктериниң харыысалгазын бедидер

Бай-Тайга районда көжер киноңуң ажылы экижиир хамаан чок, харын чыл келген тудум-на улам дорайтап турар. 1952 чылдың дургузунда «Победа» колхозка кинону чаңгыс-даа катап четче көргүспээн.

Эрткен айда колхоз төвүнге көжер кино чедип келген. Колхозчулар болгаш школаның өөреникчилери дыка хөй кижи кино биледин садып ап эгелээн. Улус хөй чыылган ужурунда, харын-даа билет безин чедишпейн барган. Ынчаар орта кассир Вася кандыг-даа документ чокка элээн хөй кижилерден 2—2 рубльди чыып алган.

Ынчап тура «кино механиги Рагочев «Уттундурбас 1919 чыл» деп кино-чурукту үндүрүп эгелээн. Ынчалза-даа механиктер кино-сеанска эки белеткенип албааны-биле кино биче када үнүп чоруй хенертен үстүп эгелээш, адактың сөөлүнде шуут үнместээн.

Мынчангаш, улустуң кинону көрүксээн күзели ол кежээ хандыртынмаан. А демги механиктер аппаратуразын септээш, ук кинону көрүкчүлерге четче көргүзериниң улуу, харын чондан чыып алган акшазын дедир безин чандырып бербейн, Тээлиже хап чана бергеннер.

Бай-Тайга районнуң көжер кинозунуң ажылында улуг четпестерни чайладып, чонну кино-чуруктуң көргүзүү-биле хандырар ажылды чогуур негелдеге чедир тургузар дугайында сонгаарладып болбас хемчеглерни алырын областың кинофикация эргелелинге сүмелезе чогуур.

Х. ТААН-ООЛ

Өөреникчи ургларынче сагыш салза чогуур

Өөреникчи ургларның өөредилгеге кызымаккай, чедиишкинниг болур чоруу, оларның ада-иелериниң сагыш човаашкынындан кол хамаарылгалыг болур деп чүве кымгадаа билдингир. Ындыг турбуже, Өвүр районнуң Саглы сумузунда чамдык ада-иелер школада ургларынче сагыш салбайн, оларның өөредилгезинге шаптык ужуштырып турар чоруктар бар. Ындыг ада-иелерге эш Биченни киирзе чогуур.

Школаның белеткел клазынга өөренип турган бодунуң оглунга ол идик-хевин даарап бээр болуп аазаашкын кылгаш, ай бурунгаарла аалынче аппарган турган. Оглунуң идик-хевин даарап берген болза-даа, ам херек кырында школада эккеп өөретпээн болгаш харындаа аалында бодунуң хуузунда малын кадартып туруп берген.

Шынында эш Биченнин оглу школага эки өөренип турган, а ол ам иезинин шак мындыг чоруу-биле өөредилгезинин 40 ажыг хүннерде аалында барып үзүп турар.

Чамдык ада-иелер шак мынчап ургларын школадан чанатадып, боттарының хууда ажыл-агыйын кылдырып турда, ону суму Совединиң талазындан кандыг-даа хемчег албайн, башкылар-биле харылзажып чугаалашпайн турары канчап-даа таарышпас.

Ынчангаш бо чоруктарны чок кылып, бүгү-ниитиниң ылавыла өөренир эге болгаш чеди чыл өөредилгезинче чоннуң бичии ургларын хаара тудуп өөредири Саглы суму Совединден шынгыы негетинип турар.

Т. ШАГДЫР-ООЛ,
Саглы суму школазында башкы.

ПАРЛАТЫНМААН ЧАГААЛАРНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

„Кажан сагыш човаарыл?“

Сүт-Хөл районнуң Бора-Тайга 7 чыл школазында четпестерни шүгүмчүлээн бижикчиниң үүлүн «Шын» солуннуң редакциязы Октябрьның 10-да алган.

Өөреникчилерниң, башкыларның амыдыралынче, школаның өөредилге кижизидилгелиг ажылынче школа директору Седиптиң сагыш салбайн турарын, школага күрүнеиин бүрүн хандырылгазынга өөренир ужурлуг ургларны үндүргеш, ооң орнунга бодунуң болгаш кадайының төрелдерин күрүне хандырылгазынга бодунуң туразы-биле киирип алганын болгаш ол ышкаш өске-даа четпестерни бижикчи ол үүлүнде бижип турар.

Редакцияның чоруткаы ол үүлдү КПСС-тиң Сүт-Хөл райкому хынап көөрге, ол школаның болгаш оон директору Седиптиң ажылында улуг четпестерниң бары шын болган.

Партияның болгаш хөй ниитинин сагылга чурумун үреп, ажылынга харыысалга чоктанып турган Седиптиң тускай херээн КПСС Сүт-Хөл райкомунуң бюрозу көргеш, Седипти КПСС-тиң кежигүнүнден үндүрген болгаш ажылындан дүжүрген. Ол школаның ажылын экижидериниң хемчеглери алдынып турар деп «Шын» солуннуң редакциязынга КПСС Сүт-Хөл райкомунуң секретары эш Кюрю харыылаан.

„ШЫННЫҢ“ МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

„Мал кыштагладыышкынында четпестерни чайладыр“

Бо чылдың октябрьның 24-те үнген № 208 «Шын» солунга парлатынган мындыг эгелиг үүлде Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда мал кыштаглаашкынында четпестерни шүгүмчүлээн.

Ол районнарның мал кыштаглаашкынында четпестерни узуткаары-биле областың көдээ ажыл-агый эргелели бодунуң тускай эртемниглерин ол районнарже чоруткулаан.

Ам ол четпестер узуткатынган болгаш мал кажааларының чылыглаашкынын, кыштаглар чанынче мал чеминиң сөөртүлгезин организастап турар.

И. В. Сталинның гениальдыг чогаалын болгаш КПСС-тиң XIX съездизиниң материалдарын Кыдатта өөренип турар

ШАНХАЙ. Эш И. В. Сталинның «ССРЭ-де социализмниң экономнуг проблемалары» деп чогаалы Шанхайның болгаш бүгү Чөөн Кыдаттың чонунуң ортузунда улуг сонуургалды үндүрген.

Шанхайга парлаан Сталинчы чогаалдың 150 муң экземпляры долузу-биле таратынган. Эш И. В. Сталинның чаа чогаалынга сонуургал дыка улгадып турар. Сталинчы чогаалды немелде кылдыр ам-даа үндүрериниң дугайында билдириишкиннер болгаш дилеглер ном үндүрер черге хүннүң-не кээп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XIX съездизиниң материалдарын Шанхайда калбаа-биле өөренип турар. «Цзенфанжибао» солуннуң медээлеп турары болза, компартияның Шанхай хооркому ноябрь 15-те партия хооркомунуң болгаш райкомнарының харыысалгалыг ажылдакчыларының, а ол ышкаш Шанхайның улус эрге-чагыргазының янзы-бүрү салбырларында партийжи удуртукчуларның тускай хуралын күрүне болгаш партия аппараттарының ажылдакчыларының КПСС-тиң XIX съездизиниң материалдарын өөренириниң планын ажылдап кылырының сорулгазы-биле чыгган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XIX съездизи болза, бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкун болур деп компартия хооркомунуң секретары Чэнь Би-сянь илеткелинге чугаалаан. Эш Сталинның чугаазында болгаш КПСС-тиң XIX съездизиниң документилеринде бүгү делегейниң амгы байдалының ханы анализи кирген болгаш а ол ышкаш Совет Эвилелиниң коммунизмче шимчээшкининиң оруун айытканын Чэнь Би-сянь демделээн. Ол бүгү документилер делегейниң янзы-бүрү чурттарының улустарынга социализмче орукту чырыдып берип турар. Эш Сталинның чугаазы, эш Маленковтуң илеткели болгаш съездиниң өске-даа материалдары Кыдаттың партия ажыллакчылары бистерниң хүн бүрү ажылыыска тодаргай айтыышкын болур деп илеткелчи айыткан.

Съездиниң ажылының түннелдерин Шанхайның болгаш Чөөн Кыдаттың бүгү чонунга таныштырарының сорулгазы-биле Шанхайның солуннары съездиниң делегаттарының чугааларын болгаш өске-даа материалдарын парлаарын үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

И. В. Сталинның „ССРЭ-де социализмниң экономнуг проблемалары“ деп чогаалы япон дылда

ТОКИО. «Цюо корон» деп сеткүүлдүң сөөлгү үнген дугаарында эш И. В. Сталинның «ССРЭ-де социализмниң экономнуг проблемалары» деп чогаалын парлаан. Сеткүүл ол ышкаш эш Г. М. Маленковтуң КПСС-тиң XIX съездизинге кылган илеткелиниң «Совет Эвилелиниң иштики байдалы» деп бөлүүн база парлап турар.

Эш И. В. Сталинның «ССРЭ-де социализмниң экономнуг проблемалары» деп чогаалынга алдар болдурган делгеренгей лекциялар Хиросима болгаш Нагоя хоорайларга болгулаан.

(СЭТА).

КНО-да ССРЭ-ниң төлээлекчизинге болган хүлээп алыышкын

НЬЮ-ЙОРК. Кол Ассамблеяның VII сессиязында олуржуп турар Совет Эвилелиниң төлээлериниң баштыны, ССР Эвилелиниң Даштыкы Херектер Министри А. Я. Вышинскийге алдар кылдыр ноябрь 25-те КНО-да ССРЭ-ниң төлээлекчизинге хүлээп алыышкын болган.

Хүлээп алыышкынга КНО-да киржип турар чурттарның хөй нуруузунуң төлээлериниң баштыннары болгаш кежигүннери база үргүлчүүн төлээлекчилери киришкеннер, оон иштинде: Польша Республиканың даштыкы херектер министри Склашевский, Чехословак Республиканың даштыкы херектер министриниң оралакчызы Г. Секанинова, УССР-нин болгаш БССР-ниң төлээлериниң баштыннары А. М. Барановский болгаш К. В. Киселев, АКШ-тың төлээлериннен Э. Рузвельт, сенатор Грин, Гросс, Джессеп болгаш Коэн. Англияның төлээлериннен—Алойд, Джебб, лорд Льевелин болгаш Эммет, Франциядан—Жюль Мок, Индиядан—Пандит болгаш Менон, Латин-Америк, Араб болгаш өске-даа чурттарның төлээлериниң баштыннары олурушканнар.

Хүлээп алыышкынга ол ышкаш АКШ-тың хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, оон иштинде депшилгелиг америк ажылдакчылар Поль Робсон, Шарлотта Басс, профессор Дюбуа, К. Ламонт, болгаш өскелер-даа, а ол ышкаш КНО-нуң секретариадынын ажылдакчылары база КНО-да америк болгаш даштыкы корреспондентилер олурушканнар.

(СЭТА).

Улустарның тайбың камгалалының Конгрезинге белеткелдер

АВСТРИЯ

ВЕНА. Австрияның тайбың талалакчылары улустарның тайбың камгалалының Конгрезинге белеткелдиң талазы-биле идепкейлиг ажылды чорудуп турар.

Тайбың талалакчыларының Австрия чөвүлелиниң медээлеп турары болза, Тиральда тайбың дээш шимчээшкиннин идепкейлиг киржикчилери ол можунуң янзы-бүрү чурттакчылыг пунктуларынга хуралдар эрттиргеннер. Ол хуралдарга Венага ам болур деп турар Конгресстиң сорулгазын олар тайылбырлааннар.

Австрияның чер болганында Конгресске белеткелдиң талазы-биле комитеттерни тургузуп турар. Ол комитеттер чоннуң ортузунга улуг ажылдарны чорударлар.

Улустарның тайбың камгалалының Конгрезинге байыр чедирген чагаалар болгаш резолюциялар янзы-бүрү демократтыг организациялардан, эвилелдерден болгаш катыжыышкыннардан тайбың талалакчыларының Австрия чөвүлелинге кээри үргүлчүлеп турар.

ЛОНДОН

ЛОНДОН. Лейбористиг партия болгаш тред-юнионнарның британ конгрези боттарының кежигүннериниң Конгресске киржирин хоругдап турза-даа улустарның тайбың камгалалының Конгрезинче дыка хөй төлээлерни профэвилелдер болгаш ажылчыннар организацияларындан сонгаан деп улустарның тайбың камгалалының Конгрезинге белеткелдиң талазы-биле Англияның эгелекчи комитеди медээлеп турар.

Чамдык профэвилел организациялары Конгрессти деткиир дугайында чагааларын эгелекчи комитетче чорудуп турар.

(СЭТА).

Тайбың дээш демиселге алдар болдурган музыка чогаалының конгрзу Польшага болган

ВАРШАВА. Польшаның парлалга агентилелиниң медээлеп турары болза, улустарның тайбың камгалалының Бүгү-польша комитединиң база польша композиторлар эвилелиниң организастааны эң эки музыка чогаадылгаларының конкурзу доозулган. Анаа чурттуң дыка хөй композиторлары киришкеннер.

Эң эки массалыг ырлар дээш шаңнал тывысканнар болза: Казимир Серотскийге—шүлүкчү Галоровскийниң «Арыгның маршруду» деп ырының сөзүнге музыка чогааткаы дээш, Альфред Градштейнге—шүлүкчү Броневскийниң «Тайбыңның польша ырызы» деп ырынга музыка чогаатканы дээш.

Эң эки эстрадтыг, вокальдыг болгаш инструментальдыг чогаалдар дээш Казимир Серотский, Мечислав Дробнер болгаш Владимир Котонский олар шаңналдар алганнар.

(СЭТА).

Кореяда болуушкуннар

Кореяның Улустуң армиязының Кол командылалының дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. Корей Улус-Демократтыг Республиканың Улустуң армиязының Кол командылалының ноябрь 30-де медээлээни болза:

Ноябрь 29-та Кореяның Улустуң армиязының катыжыышкыннары-биле кыдат улустуң эки-турачылары америк-англи эжелекчилерге болгаш лисынманчы шериглерге үдур камгалалдың тулчуушкуннарын эрги туруштарда чорудуп турар.

Зениттиг кезектер болгаш адыгжы-анчылар дайзынның үш самолёдун үрей аткан.

(СЭТА).

Америк интервентилериниң Кореяда араатанзыг үүлгедиглери

Кореяның Төп телеграф агентилелиниң дыңнадыы

ПХЕНЬЯН. «Америк өлүрүкчүлерни фактылар сойгалап илередип турар» деп эгениң адааны Кореяның Төп телеграф агентилели (КТТА) америк интервентилериниң Кореяда араатанзыг үүлгедиглерин көргүзүп турар материалдарны парлаан. Америк агрессорларның корей черге үүлгеткен араатанзыг чоруктарының даңзызы канчаар-даа аажок улуг. Америк интервентилер Корей Улус-Демократтыг Республиканың тайбың хоорайларын болгаш суурларын бомбалаашкынга таварыштырып, школаларны, уруглар бажынарын, эмнелгелерни, база чөнээн кырганнар чурттаар черлерни үрегдеп, кандыг-даа буруу чок херээженнерни, бичии ургларны, кырганнарны өлүрүп, кижилерни массалыы-биле узуткаарының араатанзыг чепсектери: напалмалыг бомбаларны, химиялыг болгаш бактериологтуг чепсектерни ажыглап турарлар деп КТТА бижип турар.

Океан ындының кижи түрзүзүн ышкынган араатаннарының эң-не коргунчуг үүлгедиглериниң бирээзи болза, корей Улустуң армиязының болгаш кыдат улустуң эки-турачыларының кезектериниң туттурган шериглер турар америк лагерьлерде турар дайынчыларын массалыы-биле кыргып-хыдып, эттеп-эриидеп турары болур. Ол лагерьлерде байдалдың дугайында дыка хөй коргунчуг фактылар бүгү делегейге билдингир, кыдат улустуң эки-турачыларының кезектеринден болгаш корей Улустуң армиязындан туттурган дайынчыларын дыка хөй удаа массалыы-биле өлүрүп турганы билдингир деп агентилел медеглеп турар.

Туттурган шериглерни бужар-багы-биле каржы аажылап тургаш, америк өлүрүкчүлер туттурган шериглерни кижини хүндүлээр ёзу-биле көрүп турарының дугайында ыят чогу-биле чулчуруп турарлар. Корей Улустуң армиязындан болгаш кыдат улустуң эки-турачыларындан туттурган дайынчыларны «хүндүлел ёзузу-биле» көрүп турарының талазы-биле америк пропаганданың хоозун чулчуруушкуннарын бүрүнү-биле сойгалап илередип турар дайзынның чажыт документилери Мурнуу Кореяның бир районунда хөделип турар партизан отрядының дайынчыларының холунга кире бергени чажыт документилерде кирип турар фактылар ажык шынныг чоруктуң чепсээ болур ужурлуг. Агрессорларның үүлгедип турган кем буруулуг херектериниң ханныг даңзызында бодунуң черлик байдалдыы-биле көстүп көрбээн база бир үүлгедиг—кореяның Улустуң армиязының болгаш кыдат эки-турачыларның туттурган дайынчыларынга чепсектиң чаа хевирлерин шылгап турарының фактызы катышкан деп чугаа бар. Ол документилерниң бадыткап турары мындыг.

1951 чылдың майда 1400 туттурган шериглерни оларга атомнуг чепсекти шылгап көөрү-биле АКШ-че чажыды-биле чоруткан. Ол туттурган шериглериниң ат-даңзызын узуткап каан. 1951 чылдың июль 15-те туттурган шериглер турар № 62 лагерьге 100 туттурганнарны документилерде чугаалап турары ышкаш, «шимчеп турар караны адарынга пулемётчуларны өөредир сорулга-биле» шуптузун аткылап каан. 1952 чылдың февраль 18-те ол-ла лагерьге база 300 кижини ынчаар өлүрген. Март 13-те, апрель 17-де болгаш 20-де ниитизи-биле 170 туттурганнарны араатанзыг ёзу-биле өлүрген.

1952 чылдың май 10-да № 76 лагерьге төрээн чуртунче чанар деп күзелин медеглээн дөрт туттурганнарны азып өлүрген деп чүвени документилер бадыткап турар. Май 1-де өлүрүкчүлер он сес кижиниң карактарын ушта каскылаан. Май 18-те лагерьге корей Улустуң армиязының 13 дайынчыларының дөрт мөчүлерин кезип тургаш өлүрген. Ол лагерьге турган өске туттурганнар аңаа удурланыышкын кылырга, камгалал офицери оларның иштинден 50 кижини үзүп алгаш, ол-ла хүн оларга чаа системаның хол граналаларының шылгалдазын чоруткан. 4 кижи ол-ла черинге өлүрткен болгаш өске 46-зы хемдеп-кергээн болгаш удаваанда балыгланганындан өлгеннер.

1952 чылдың май 27-де агрессорлар № 77 лагерьге коргунчуг үүлгедиглерни кылганнар. Төрээн чуртунче чанарын негеп турган дыка хөй туттурганнарга чаа чогаадылганың от бүлгүртүр боолдарын (огнеметтарны) шылгаан деп документилерде чугаалап турар. Ол хүн 800 хире кижини от-биле өртедип өлүрген. Май 12-де болгаш 13-те ол-ла лагерьге ниитизи-биле 37 кижи өлүрткен болгаш 16 кижи балыглатырган болган.

Кижи төрелгетеннің мурнунга америк агрессорларның харыысалга хүлээр ужурлуг фактылары ындыг-дыр. Америк шаажылакчыларның болгаш өлүрүкчүлерниң ханныг холдарын бүгү делегейниң улустары соксадыр ужурлуг деп Кореяның Төп телеграф агентилели түннелинде бижип турар.

(СЭТА).

Америк ужар-чүүлдүң Пхеньянче чаа халдаашкыны

ПХЕНЬЯН. Ноябрьның 26-дан 27-же дүнезинде америк ужар чүүл Пхеньянның хоорай кварталдарын база катап араатанзыы-биле бомбалаашкынга таварыштырган. Америк агааржы дээрбечилер Пхеньянче дыка хөй санныг улуг хемчээлдиг бомбаларны октаан. Тайбың чурттакчыларның ортузунда дыка хөй когарал болган. Ылангыя Пхенгапри кварталга хөй кижи өлген. Аңаа камгалал чок он-он хереженнер, кырганнар болгаш бичии уруглар өлген.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

БАЛЫК ҮЗҮН АЖЫГЛАҢАР!

Медицинаның витаминчиткен балык үзү бедик шынарлыг чемиштиг үүлдерден (калорийден) тургустунган болгаш ону организм экизи-биле шиңгээдип ап турар. Ыт-да кижиниң организминде веществоларның өй-шаанда солуушкунунга ажык-дузалыг хөй «А» болгаш «Д» деп витаминнер бар.

Балык үзү болза, үнелиг аъш-чем үүлү болур, оон-биле кады эмнээшкинге болгаш аарыглардан баш удур камгаланырынга ажыктыг чепсек болур. Улуу-биле хоочурап аарааш экирип, сегип орар улустарга балык үзүн ажыглаарын сүмелээр. Рахитти, астеомаляцияны, ксерофтальминни, скрофулёзту, дагааның согурарар аарыын, сөөк туберкулёзун, хан четпезин база ол ышкаш организмниң ниитти аштап баксыраарын эмнээринге калбаа-биле ажыглап турар.

Балык үзү ургларның болгаш улуг кижилерниң организмин быжыглаар. 3 айдан 6 ай чедир ургларга бир хүнде шай шопулааның чартыын, 6 айдан 12 ай чедир назылыг ургларга 1 шай шопулаан ижиртир. Элээп улгады берген ургларга хүнде ийи шай шопулаан болгаш оон хөйнү-даа ижиртир. Улуг улустар бир хүн үш катап улуг шопулактар иштин чемнениринин аразында ижер. Куруг аш ижинге ижип болбас!

Балык үзүн рецепт чокка бүгү-ле аптекалардан, сангигиенаның магазиннеринден болгаш аптеканың бичии садыгларындан негенер.

Тыва областың санитар чырыдыышкынның бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи аныыраа, культура болгаш аныыраа киллистериниң—3—88; харыысалгалыг секретарының 4—98; пропаганда болгаш агитация, уран-чүүл, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң 3—68, иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

В02026 Облкүүскомнуң типографиязы